

ATT FRÄMJA JÄMSTÄLLDHETEN

I DEN GRUNDLÄGGANDE UTBILDNINGEN

En handbok med särskild blick
på undervisningen i åskådningsämnen

© Ortodoxa kyrkan i Finland
Judiska Församlingen i Helsingfors
Finska muslimska nätverk

Helsingfors 2021

ISBN 978-952-69900-0-2

Layout: FD R. Belyaev

Innehållsförteckning

Till läsaren	5
Inledning	8
1 1.6 FN:s deklaration om avskaffande av alla former av intolerans och diskriminering på grund av religion eller livsåskådning	12
1.7 Europeiska människorättskonventionen	12
1.8 Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna	13
1.9 Finlands grundlag	13
2. Religionsfrihetslagen	15
3.1 Utbildningsanordnares skyldighet att främja likabehandling	15
3.2 Förbud mot diskriminering	15
3.3 Legitima grunder för särbehandling	15
4. Likabehandling och undervisningsarrangemang	18
4.1 Stadganden i lagen om grundläggande utbildning	18
4.2 Principen om inkludering	18
4.3 EU:s råds rekommendation om att främja gemensamma värden, inkluderande utbildning och en europeisk dimension i undervisningen	19
4.4 Utbildningsstyrelsens föreskrift om grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014	19
4.5 Hur grunderna för läroplanen förverkligas	21
4.6 Utbildningsstyrelsens anvisning om anordnande av undervisning i religion och livsåskådningskunskap, av åskådningsfostran samt av religiösa evenemang i förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen	23
4.7 Utbildningsstyrelsens anvisning om anordnande av undervisning i religion och livsåskådningskunskap samt av religiösa evenemang i gymnasieutbildningen	23

5 Gymnasieutbildningen	24
6 Jämställdhet i grundutbildningens religionsundervisning ur minoritetsperspektiv	27
7 Rättsmedel*.....	30
7.1 Nationella (inhemska) rättsmedel	30
7.1.1 Regionförvaltningsverket	30
7.1.1.1 Klagomål	30
7.1.1.2 Omprövning	31
7.1.2.1 Diskrimineringsombudsmannen	31
7.1.2.2 Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden	31
7.1.2.3 Yrkande som gäller gottgörelse	32
7.1.3 Begäran om undersökning enligt förundersökningslagen	32
7.1.4 Justitiekanslern i statsrådet	32
7.1.5 Riksdagens justitieombudsman	33
7.1.6 Nationella centret för utbildningsutvärdering	34
7.2 Internationella övervakningsorgan	34
7.2.1 Kommittén för de mänskliga rättigheterna	34
7.2.2 ESK-kommittén	35
7.2.3 Kommittén för barnets rättigheter	36
7.2.4 Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna	37
8. Termer	39
9. Bilagor	40

Till läsaren

Betydelsen av undervisning i den egna religionen framstår med särskild skärpa ur minoritetssynpunkt. På samma sätt som undervisning i livsåskådningslära är viktig för de konfessionslösa, är undervisningen i den egna religionen något, som stärker de religiösa minoriteternas integration inom skolväsendet. En undervisning av god kvalitet följer grunderna för läroplanen och garanterar därmed att eleverna får en bred akademisk bildning utifrån den egna traditionen. Kritisk undervisning innebär inte att kränka andras traditioner eller läror, utan att man vidgar elevernas vyer och väcker nya frågor.

Handbokens inlag om rättskällor och rättsmedel är skrivna av Atik Ali. Handbokens övriga delar skrevs av Sirpa Okulov och Suaad Onniselkä.

Författarna vill uttrycka sitt tack till utbildningsrådet Satu Honkala och utbildningsrådet Kati Mikkola vid Utbildningsstyrelsen, regeringsrådet Hanna Kiiskinen vid Undervisnings- och kulturministeriet samt medlemmarna i RESA-forumets sektion för religionsundervisning för värdefulla synpunkter och kommentarer, som vi mottagit med tacksamhet.

Vi vill speciellt tacka vicehäradshövding Peter Saramo för översättningen av texten till svenska.

Helsingfors den internationella dagen för barnens rättigheter år 2021

Atik Ali

Sirpa Okulov

Suaad Onniselkä

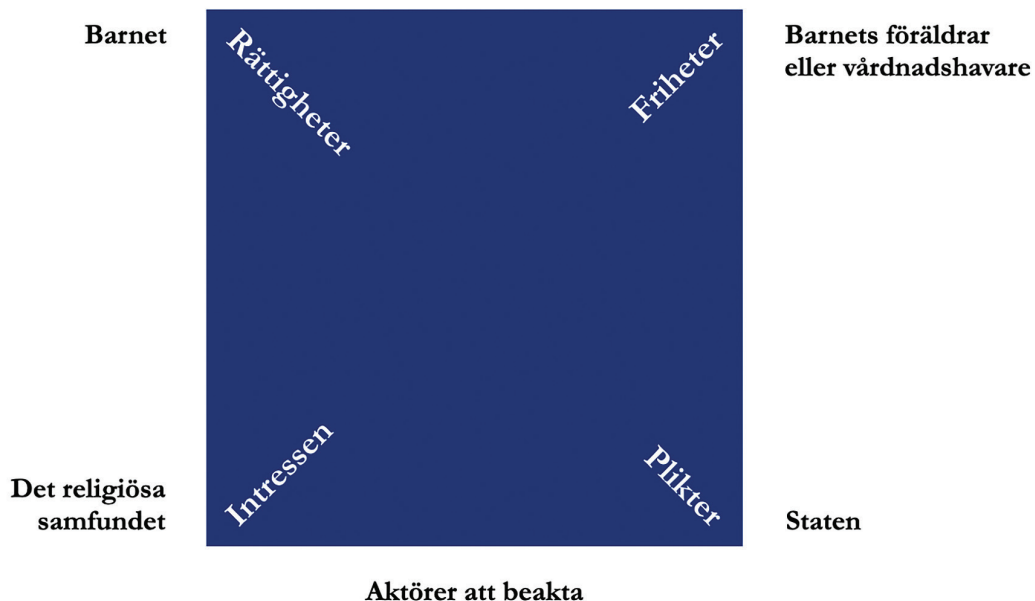
Inledning

Om barnets rätt till undervisning i den egna religionen

Ett barn växer in i sin familjs och sin gemenskaps religiösa eller åskådningstradition. Barnet har rätt till fostran och religionsundervisning utifrån denna tradition. Barnets rätt till en bred allmänbildning omfattar också rätten att bli bekant med andra religioner och åskådningar. I Finland innebär detta också rätt till religionsundervisning i skolan. Barnets rätt till tanke-, samvets- och religionsfrihet ska respekteras. Föräldrar och vårdnadshavare har som uppdrag att stöda och handleda barnet att utöva sin rätt.¹

Medan ett barn alltifrån födseln åtnjuter religions- och åskådningsfrihet är det, i synnerhet i den tidiga barndomen, i mycket beroende av sina föräldrars eller vårdnadshavares handledning, som ska vara i harmoni med barnets tilltagande förmåga.

Då man bedömer föräldrarnas rätt att säkerställa religiös undervisning för sina barn är det flera aktörer, vars rättigheter, friheter, plikter och intressen ska jämkas samman för att avstyra eventuella konflikter. Frågan illustreras i följande diagram:²

Barnets rätt att ta del i undervisning i den egna religionen eller i livsåskådningskunskap baseras på många bestämmelser och internationella fördrag. Grunden för undervisningen i åskådningsämnena kan skärskådas utifrån de grundläggande och mänskliga rättigheterna (Kapitel 1), lagen och förordningen om grundläggande utbildning (Kapitel 4) och gymnasielagen (Kapitel 5). Dessutom ska undervisningen ta hänsyn till religionsfrihetslagen (Kapitel 2) och lagstiftningen gällande diskriminering (Kapitel 3). Frågan är viktig, om än den påverkas av osäkerhet och attityder.

Föräldrar och vårdnadshavare gör i allmänhet valet av åskådningsämne för sitt minderåriga barn i samband med skolanmälan. Vårdnadshavare, i synnerhet med invandrarbakgrund, känner inte till finländsk praxis beträffande undervisningen i åskådningsämnena. Här behövs handledning och tydlighet i skolornas formulär.

Skolornas egen religionsundervisning är inte knuten till något religiöst samfund. Konfessionslös undervisning är en vanlig term, men för skolornas religionsundervisning borde man använda termen undervisning utan samfundsbindning. Undervisningen är akademisk. Konflikter uppstår, då en formellt obehörig person, eller en som inte är insatt i traditionen, ger en undervisning som företrädare för respektive religion inte känner igen som en undervisning i den egna religionen rotad i den egna traditionen.

Undervisningen i åskådningsämnena regleras av staten och finansieras i praktiken av kommunerna eller de privata avtalsskolorna. Timresursen fastställer statsrådet i en förordning och utbildningsstyrelsen uppgör grunderna för läroplanen. Kommunerna kan i sina läroplaner göra vissa betoningar, men de ska motsvara grunderna. Alla enskilda experiment (t.ex. samundervisning i åskådningsämnena) förutsätter tillstånd av utbildningsstyrelsen, eftersom något sådant sammansatt läroämne inte ingår i läroplanen.

Undervisningen i åskådningsämnena förverkligas inte alltid enligt lagstiftningen. Handbokens avsnitt om rättsmedel (Kapitel 7) redogör för de nationella och internationella rättsmedel, som står till buds, då det inte lyckats att nå en lösning i samförstånd med rektorn och ledningen för skolväsendet.

Toledoprinciperna

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har publicerat ”vägledande principer om undervisning i religion och åskådning i offentliga skolor”, de s.k. Toledoprinciperna.³

Enligt Toledoprinciperna kan kunskaper om religioner och åskådningar

- förstärka förståelsen för hur viktigt det är att respektera alla rätt till religions- och

åskådningsfrihet, främja demokratiskt medborgarskap, gynna förståelsen för samhällets pluralism och samtidigt öka den sociala kohesionen;

- minska konflikter, som beror på oförståelse för andras övertygelser och uppmuntra till respekt för deras rättigheter;

- Enligt principerna är kunskaper om religioner och åskådningar en väsentlig del av en högkvalitativ utbildning. De behövs för att förstå mycket av historien, litteraturen och konsten och kan bidra till en vidare kultursyn och en djupare förståelse av det förflutnas och nutidens komplexitet.

Att undervisa om religion och åskådning är effektivast, då det kombineras med en strävan att väcka respekt för andras rättigheter också, då religionerna och åskådningarna är omtvistade. Rätten till religions- och åskådningsfrihet är en universell rättighet och den omfattar en skyldighet att försvara andras rättigheter, inklusive respekten för allas människovärde.

1. Grundrättigheterna och de mänskliga rättigheterna

1.1 FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

FN:s generalförsamling antog den universella förklaringen om de mänskliga rättigheterna den 10.12.1948. Fastän deklarationen inte är juridiskt bindande i formell bemärkelse kan den anses utgöra en del av den s.k. internationella sedvanerätten. På denna grund kan deklarationen anses förplikta staterna.

Enligt artikel 18 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna har var och en rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion och trosuppfattning och att, ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor.

Enligt deklarationens artikel 26 har var och en rätt till utbildning. Utbildningen skall syfta till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utbildningen skall också främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla rasgrupper och religiösa grupper. Rätten att välja utbildning för barnen tillkommer i första hand deras föräldrar.

1.2 Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen) och konventionens fakultativa tilläggsprotokoll trädde i kraft i Finland år 1976.⁴

ICCPR-konventionen tillförsäkrar envar rättigheterna i denna konvention utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Enligt artikel 18 i ICCPR-konventionen har var och en rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att bekänna sig till eller anta en religion eller en trosuppfattning efter eget val och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom gudstjänst, iakttagande av religiösa sedvänjor, andaktsutövning eller undervisning.

Ingen får utsättas för tvång som kan inskränka hans eller hennes frihet att bekänna sig till eller anta en religion eller en trosuppfattning efter eget val. Friheten att utöva sin religion eller trosuppfattning får endast underkastas de inskränkningar som är angivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna säkerheten, ordningen, folkhälsan eller sedligheten eller andras grundläggande rättigheter och friheter.

Konventionsstaterna förpliktar sig att respektera föräldrars och, i förekommande fall, förmyndares frihet att tillförsäkra sina barn sådan religiös och moralisk bildning som stämmer överens med deras egen övertygelse.

Enligt konventionens 26 artikel är alla lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. I detta avseende skall lagen förbjuda all diskriminering och garantera var och en ett likvärdigt och effektivt skydd mot all slags diskriminering, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Enligt artikel 27 i konventionen skall, i de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, de som tillhör sådana minoriteter inte förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk.

1.3 Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen) trädde i kraft internationellt år 1966 och för Finlands del år 1976.⁵

Konventionen garanterar alla människor rättigheterna i denna konvention utan diskriminering av något slag på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Enligt artikel 13 i ESK-konventionen erkänner konventionsstaterna rätten för var och en till utbildning. De är överens om att var och en genom utbildning skall kunna delta effektivt i ett fritt samhälle och främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer och alla rasgrupper, etniska grupper och religiösa grupper samt främja Förenta nationernas verksamhet för att bevara freden.

Konventionsstaterna erkänner att grundskoleutbildning skall vara obligatorisk och kostnadsfritt tillgänglig för alla.

Konventionsstaterna åtar sig att respektera föräldrarnas, eller i förekommande fall förmynd-

darnas, frihet att välja andra skolor för sina barn än de som har inrättats av offentlig myndighet, om de följer det som staten kan ha föreskrivit eller antagit som minimistandard, samt deras frihet att trygga en religiös och moralisk uppfostran för sina barn som är förenlig med deras egen övertygelse.

1.4 Konventionen om barnets rättigheter

Konventionen om barnets rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 20.11.1989 och den trädde i kraft internationellt år 1990. För Finlands del trädde konventionen i kraft år 1991.⁶

Enligt konventionens 14 artikel ska konventionsstaterna respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

Enligt artikel 28 i konventionen erkänner konventionsstaterna barnets rätt till utbildning. I syfte att gradvis förverkliga denna rätt och på grundval av lika möjligheter ska de särskilt:

- göra grundskoleutbildning obligatorisk och kostnadsfritt tillgänglig för alla,
- vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott.

Enligt konventionens 29 artikel är konventionsstaterna överens om att barnets utbildning ska syfta till att förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämställdhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör ett urfolk.

I konventionens artikel 30 föreskrivs att i de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör ett urfolk ska ett barn som tillhör en sådan minoritet eller ett sådant urfolk inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

1.5 Konventionen mot diskriminering inom undervisningen

Denna konvention antogs av Unescos generalförsamling år 1960 och infördes i Finland år 1972⁷. Enligt artikel 5 i konventionen är de fördragsslutande staterna ense om att det är väsentligt att respektera föräldrars och i förekommande fall andra laga målsmäns frihet att för det första välja andra läroanstalter för sina barn än de som upprätthålls av de offentliga myndigheterna men som motsvarar de minimikrav för undervisning som kan ha fastställts eller godkänts av behöriga myndigheter och att för det andra på ett sätt som överensstämmer med formerna för landets rättstillämpning tillförsäkra barnen en religiös och moralisk

uppföstran i enlighet med deras egen övertygelse; och ingen person eller grupp av personer skall påtvingas en religiös undervisning som inte överensstämmer med hans eller deras övertygelse.

1.6 FN:s deklaration om avskaffande av alla former av intolerans och diskriminering på grund av religion eller livsåskådning

Deklarationen om avskaffande av alla former av intolerans och diskriminering på grund av religion eller livsåskådning antogs av FN:s generalförsamling år 1981.⁸ Deklarationen är inte formellt bindande. Religionsundervisning behandlas i artikel 5:⁹

Article 5

1. The parents or, as the case may be, the legal guardians of the child have the right to organize the life within the family in accordance with their religion or belief and bearing in mind the moral education in which they believe the child should be brought up.

2. Every child shall enjoy the right to have access to education in the matter of religion or belief in accordance with the wishes of his parents or, as the case may be, legal guardians, and shall not be compelled to receive teaching on religion or belief against the wishes of his parents or legal guardians, the best interests of the child being the guiding principle.

Varje barn har rätt till undervisning i religion eller livsåskådningslära enligt sina föräldrars eller målsmäns önskemål, och kan inte tvingas att ta emot undervisning i religion eller livsåskådningslära emot föräldrarnas eller målsmännens önskemål, varvid barnets bästa utgör den ledande principen.

1.7 Europeiska människorättskonventionen

Finland anslöt sig år 1989 till den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som trädde i kraft i vårt land år 1990.¹⁰

Enligt konventionens 9 artikel har var och en rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

Enligt konventionens 14 artikel skall åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i denna konvention säkerställas utan diskriminering på någon grund såsom kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Enligt artikel 2 i det första tilläggsprotokollet till europeiska människorättskonventionen¹¹ får ingen ”förvägras rätten till undervisning. Vid utövandet av den verksamhet som staten kan ta på sig i fråga om utbildning och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.” Detta betyder framför allt ett förbud mot indoktrinerande undervisning, inte ett förbud mot att objektivt och i pluralistisk anda till barnen förmedla kunskap om åskådningar, som kan vara motbjudande för föräldrarna.¹²

Begreppet ”filosofisk” övertygelse i artikel 2 avser ”sådana åskådningar, som förtjänar respekt i ’demokratiska samhällen’.. och som inte står i strid med människovärdet...”¹³

1.8 Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna

EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna antogs av Europeiska rådets möte i Nice år 2000. Grundrättsstadgan blev juridiskt förpliktande då Lissabonfördraget trädde i kraft år 2009.

Enligt artikel 10 i EU:s grundrättsstadga har var och en rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller övertygelse och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller övertygelse genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

Enligt stadgans 14 artikel har var och en rätt till utbildning och till tillträde till yrkesutbildning och fortbildning. Denna rätt innefattar möjligheten att kostnadsfritt följa den obligatoriska undervisningen.

Friheten att inrätta undervisningsanstalter med iakttagande av de demokratiska principerna och föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa, filosofiska och pedagogiska övertygelse ska respekteras enligt de nationella lagar som reglerar utövandet av dessa rättigheter.

1.9 Finlands grundlag

Enligt 6 § Finlands grundlag är alla lika inför lagen. Ingen får utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person.

Enligt grundlagens 11 § har var och en religions- och samvetsfrihet. Till religions- och samvetsfriheten hör rätten att bekänna sig till och utöva en religion, rätten att ge uttryck för sin

övertygelse och rätten att höra till eller inte höra till ett religiöst samfund. Ingen är skyldig att mot sin övertygelse ta del i religionsutövning.

Enligt grundlagens 16 § har alla rätt till avgiftsfri grundläggande utbildning. Bestämmelser om läroplikten utfärdas genom lag.¹⁴

Enligt grundlagens 22 § skall det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

2. Religionsfrihetslagen

Den gällande religionsfrihetslagen trädde i kraft år 2003 och ersatte religionsfrihetslagen av år 1922. Enligt religionsfrihetslagen har var och en rätt att besluta om sin religiösa ställning genom att inträda i ett sådant religionssamfund som antar honom eller henne som medlem eller genom att utträda ur det.

Ett barns vårdnadshavare beslutar gemensamt om barnets religiösa ställning. Om det med stöd av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt genom ett av socialnämnden fastställt avtal avtalats eller genom ett beslut av domstol beslutats något annat om uppgiftsfördelningen mellan vårdnadshavarna, ska dock det av socialnämnden fastställda avtalet eller domstolens beslut följas.

Ett barn som fyllt femton år kan dock själv inträda i eller utträda ur ett religionssamfund med vårdnadshavarnas skriftliga samtycke. Ett barn som fyllt tolv år kan anslutas till ett religionssamfund eller anmälas ha utträtt ur det endast med sitt eget skriftliga samtycke.

Om rätten till religionsundervisning stadgas särskilt.¹⁵ En ändring av 13 § i Lagen om grundläggande utbildning (Undervisning i religion och livsåskådningskunskap) trädde i kraft samtidigt med den nya religionsfrihetslagen.

3. Diskrimineringslagen

3.1 *Utbildningsanordnares skyldighet att främja likabehandling*

Med utbildningsanordnare avses i diskrimineringslagen den som ordnar undervisning eller utbildning som grundar sig på lag. Enligt lagens förarbeten kan sådan undervisning basera sig på t.ex. lagen om grundläggande utbildning eller gymnasielagen.¹⁶

Enligt diskrimineringslagens 6 § ska utbildningsanordnare och de läroanstalter de är huvudmän för bedöma hur likabehandling uppnås i deras verksamhet och vidta åtgärder som behövs för att främja likabehandling. De främjande åtgärderna ska vara effektiva, ändamålsenliga och proportionerliga med beaktande av läroanstaltens verksamhetsmiljö, resurser och övriga omständigheter. En utbildningsanordnare ska se till att varje läroanstalt har en plan för de åtgärder som behövs för att främja likabehandling.

Utbildningsanordnarna och de läroanstalter de är huvudmän för ska ge eleverna och deras vårdnadshavare samt de studerande eller deras företrädare möjlighet att bli hörda om de främjande åtgärderna.

3.2 *Förbud mot diskriminering*

Enligt diskrimineringslagens 8 § får ingen diskrimineras på grund av ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person. Diskriminering är förbjuden oberoende av om den grundar sig på ett faktum eller ett antagande i fråga om personen själv eller någon annan.

Enligt lagens förarbeten är distinktionen mellan tro och åskådning inte alltid klar i praktiken, men en övertygelse kan anses hänföra sig mera till en livsåskådning än till en religion. Till exempel kan en övertygad ateist inte utsättas för diskriminering p.g.a. sin religion eller religionslöshet, utan p.g.a. sin övertygelse. Av den övertygelse som avses i momentet förutsätts någon grad av beständighet.¹⁷

3.3 *Legitima grunder för särbehandling*

Enligt diskrimineringslagens 11 § är särbehandling inte diskriminering, om behandlingen

föranleds av lag och annars har ett godtagbart syfte och medlen för att uppnå detta syfte är proportionerliga.

Särbehandling är emellertid berättigad också när det inte finns några bestämmelser om legitim grund, om särbehandlingen har ett godtagbart syfte med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och medlen för att uppnå syftet är proportionerliga. Denna bestämmelse ska likväl inte tillämpas när det är fråga om erhållande av utbildning, inklusive specialiseringsutbildning och omskolning, eller av yrkesvägledning.

4. Likabehandling och undervisningsarrangemang

4.1 Stadganden i lagen om grundläggande utbildning

Enligt lagen om grundläggande utbildning omfattar grundutbildningen religion som ett för alla gemensamt läroämne. Den som ordnar grundläggande utbildning skall meddela religionsundervisning enligt den religion som flertalet av eleverna omfattar. För minst tre elever som hör till evangelisk-lutherska kyrkan eller till ortodoxa kyrkosamfundet eller till något annat religionssamfund vilka inte deltar i majoritetens religionsundervisning ordnas undervisning i deras egen religion. De som börjat med undervisning i en minoritetsreligion får slutföra kursen också ifall antalet deltagare sjunker under tre. Utbildningsanordnaren kan också efter eget gottfinnande ordna undervisning för grupper med färre än tre deltagare.

I förenämnda situation och ifall kravet på tre deltagare inte uppfylls kan utbildningsanordnaren komma överens med en församling inom ortodoxa kyrkosamfundet om betalning av lärarens lön. Också i detta fall ska undervisningen följa undervisningsplanen.

En elev som hör till ett religionssamfund och för vilken det inte ordnas undervisning i hans eller hennes egen religion skall på begäran av vårdnadshavaren undervisas i livsåskådningskunskap. Vårdnadshavaren har även möjlighet att överföra eleven till samfundets egen undervisning. I det fallet antecknas inte utbildningens vitsord på skolbetyget.

Statsrådet beslutar genom en förordning om de allmänna riksomfattande målen för utbildningen och om timfördelningen. Utbildningsstyrelsen beslutar om grunderna för läroplanen. I princip kan nya kurser i elevers egen religion införas, ifall något samfund önskar det. I så fall uppgörs grunderna av utbildningsstyrelsen efter hörande av samfundet.

4.2 Principen om inkludering

Med principen om inkludering avses grundutbildningslagens målsättning att grundundervisningen ska vara anpassad till elevernas ålder och förutsättningar och främja elevernas sunda tillväxt och utveckling. Den som deltar i undervisningen har på arbetsdagarna rätt till undervisning enligt läroplanen, handledning och tillräcklig stödundervisning och tillräckligt stöd för sin skolgång genast, då det inträffar behov. Stödundervisning och stöd för skolgången ges primärt i elevens undervisningsgrupp eller skola genom olika flexibla arrangemang om inte elevens bästa förutsätter att stödet ges i en annan undervisningsgrupp

eller skola. Stödets kontinuitet ska säkras då eleven övergår till nya utbildningsskeden.¹⁸ Principen om inkludering innebär att eleven tas emot i skolan som en sammansatt helhet. Att stöda skolgången betyder att också beakta elevens religiösa, kulturella och språkliga bakgrund.

4.3 EU:s råds rekommendation om att främja gemensamma värden, inkluderande utbildning och en europeisk dimension i undervisningen

Enligt EU:s råds rekommendation¹⁹ ska medlemsstaterna främja inkluderande utbildning för alla studerande, bland annat genom att

- inkludera alla studerande i utbildning av god kvalitet från tidig ålder och under hela deras liv, och
- stödja alla studerande enligt deras individuella behov, inbegripet personer med missgynnad socioekonomisk bakgrund, med invandrarbakgrund och med särskilda behov, samt de mest begåvade studerande.

4.4 Utbildningsstyrelsens föreskrift om grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014

”Den grundläggande utbildningen har förutom uppdraget att undervisa och fostra ett samhälleligt uppdrag, ett kulturellt uppdrag och ett framtidsuppdrag. Den grundläggande utbildningen ska utvecklas enligt principen om inkludering. Man ska se till att utbildningen är tillgänglig och fri från hinder.”²⁰

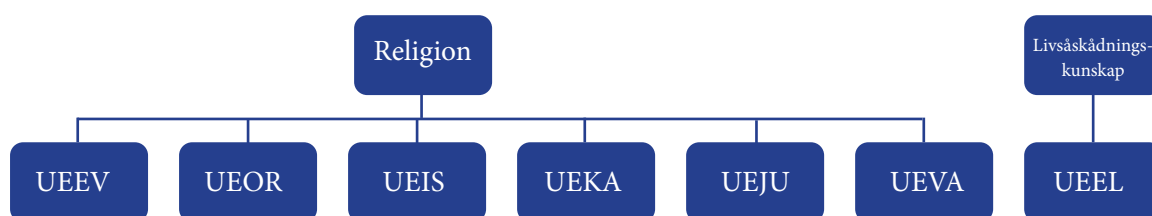
För att eleverna ska bemötas jämlikt har varje elev rätt till undervisning i sin egen religion. Utvecklandet av interaktions- och den kognitiva förmågan behöver undervisning av hög kvalitet för att säkra inläringen.

Kulturell mångfald är en rikedom

Den grundläggande utbildningen bygger på det mångskiftande finländska kulturarvet som har formats och kontinuerligt formas genom växelverkan mellan olika kulturer. Undervisningen ska stödja elevernas kulturella identiteter och sporra dem att aktivt delta i egna kulturella och sociala gemenskaper och också till att de intresserar sig för andra kulturer. Samtidigt ska undervisningen stärka uppskattningen för kreativitet och kulturell mångfald, främja kulturell och interkulturell kommunikation och på så sätt lägga grund för en kulturellt hållbar utveckling. Inom den grundläggande utbildningen möts människor med olika kulturell och språklig bakgrund och bekantar sig med olika seder och bruk, synsätt och livsåskådningar. Eleverna ska handledas att lära sig att se saker utifrån andra människors livssituationer och förhållanden. Att lära sig tillsammans över språk-, kultur-, religions- och livsåskådningsgränserna skapar förutsättningar för genuin kommunikation och gemen-

skap. Den grundläggande utbildningen ska ge en grund för ett världsmedborgarskap som respekterar de mänskliga rättigheterna och som sporrar till positiva förändringar.²¹

Enligt grunderna för läroplanen har man för att säkerställa läroämnets koherens uppgjort gemensamma målsättningar och innehåll för alla kurser i egen religion. I kursbeskrivningarna för de olika religionerna anpassas de för alla gemensamma innehållen enligt respektive egen religion. Med ”innehåll” avses de innehåll som anges i läroplanen (I1, I2 och I3) och som preciseras för varje kurs. Lokala läroplaner uppgörs utifrån de gemensamma målen, innehållsbeskrivningarna och de olika preciserade kursbeskrivningarna för ämnet religion, som ingår i grunderna för läroplanen.

Grafiskt schema över åskådningsämnen. Varje elev läser antingen livsåskådningskunskap eller religion. Det finns 13 kurser i religion och en 14e kurs utarbetades år 2020. Undervisningen i egen religion är inte knuten till några religiösa samfund. I schemat nämns följande kurser:

- UEEV, evangelisk luthersk religion
- UEOR, ortodox religion
- UEIS, religionen islam
- UEKA, katolsk religion
- UEJU, judisk religion
- UEVA, egen religion, som inte definierats
- UEEL, livsåskådningskunskap

Antalet kurser i religion kan verka stort, men i många kommuner är det bara några av kurserna som uppfyller de lagstadgade förpliktelserna. De största elevantalen i smågruppsundervisning i religion finns i den islamska och ortodoxa undervisningen. Regionalt finns det befolkningskoncentrationer, som uppfyller behovskriterierna för kurser i någon annan religion med smågruppsundervisning. För vissa kurser erbjuds det överhuvudtaget ingen undervisning.

Även om grunderna för läroplanen inom den grundläggande utbildningen av år 2014 använder samma terminologi beträffande kurserna i egen religion behandlas de utifrån elev-

ens egen tradition. Till exempel bönetraditionen är olika i de olika samfundet. Enligt lagen ska läraren vara behörig för att undervisa en viss kurs. Kursbehörighet för en religion ger inte behörighet att undervisa en annan religionskurs. En behörig lärare är bekant med det specifika i kursen i sin religion.

En stor fråga gäller skolornas inställning till såna lärare i en minoritetsreligion som själva bidrar till mångfalden inom skolans personal. En enkät, som gjordes vid avdelningen för pedagogik och lärarutbildning vid östra Finlands universitet påvisade att 49% av lärarna i ortodox religion har upplevt osaklig behandling inom arbetsgemenskapen. En närmare utredning visade att man som osaklig behandling upplevde att undervisningen förlades till olämpliga eller skiftande utrymmen, att undervisningen i lågstadiet schemalades samtidigt med andra ämnen, att läraren muntligt anklagades för att slösa med skolans pengar för att undervisa i ett marginellt läroämne, och allmän fördömsfullhet beträffande religionen. Utöver det ambulerande arbetet och de heterogena elevgrupperna förstärks arbetsbelastningen av rektorers och kollegors bristande stöd och i värsta fall totala nonchalans. Den osakliga behandlingen förstärker intrycket av strukturell diskriminering. Med en viss förenkling kunde man säga att i åskådningsämnenas behandlas lärare ur minoritetstraditioner nedlåtande, medan evangelisk-lutherska lärare behandlas som norm, som ”riktiga lärare”, som lärarna i egenreligion jämförs med.

4.5 Hur grunderna för läroplanen förverkligas

Grunderna för läroplanen är bindande för hela riket. En utbildningsanordnare, oftast en kommun, kan inte skapa nya ämnen i den lokala utbildningsplanen. Särskilda stadganden gäller för religionsundervisningen, och religion kan inte undervisas i strid med gällande stadganden.

Åskådningsämnenas blev föremål för en landsomfattande diskussion då Kulosaaren yhteiskoulu år 2013 inledde ett experiment, som gick ut på att undervisningen i alla åskådningsämnen, både kurserna i de olika religionerna och livsåskådningskunskap, förmedlades under samma lektion i samma utrymme. För experimentet saknades Utbildningsstyrelsens tillstånd, som man inte heller senare ansökte om, trots att det behövs tillstånd för att avvika från grunderna för läroplanen. Eleverna skildes åt bara under några lektioner för att få undervisning i den egna religionen eller i livsåskådningskunskap. Undervisningen gavs av skolans lärare i evangelisk-luthersk religion, som inte hade behörighet för att undervisa i kurserna för alla de andra religionerna. Experimentet motiverades med att kursinnehållen i de olika åskådningsämnenas läroplaner till det yttre föreföll likartade.

Problemet med en sådan samundervisning är att kursinnehåll, som till det yttre verkar likar-

tade inte är lika. Varje kursinnehåll kommer ur den tradition, som kursen behandlar. Därför innebär en samundervisning på detta sätt en diskriminering av minoriteter, eftersom den medför att minoritets elever inte i en enda kurs får en undervisning i den egna religionen som till sitt innehåll motsvarar läroplanen. Den till substansen största skillnaden är mellan religion och livsåskådningskunskap, där utbildningsplanerna inte ens terminologiskt motsvarar varandra. I praktiken sammanförs eleverna i en grupp för att spara pengar och förenkla undervisningens tidsschema. I den beskrivna modellen är det svårt att rekrytera behöriga lärare för några smågruppslektioner som ordnas mitt i läsåret för att lappa undelåtelsen att verkställa läroplanen i egenreligion.

Då undervisningen inte motsvarar kursen i egenreligion uppfylls inte elevens rätt till undervisning utifrån sin egen åskådning och därmed inte rätten till förstärkning av elevens identitet. En samundervisning, som inte motsvarar läroplanen, förvandlar kulturell pluralism till en påtvingad enhetskultur. Undervisningens fokus läggs vid sådana allmänna ämnen som inte motsvarar målsättningen för eller innehållet i något åskådningsämne så som grunderna för läroplanen bestämmer.²²

Flera kommuner har på senare tid gjort lösningar, som innebär samundervisning av olika religioner under gemensamma lektioner med tillämpning av modellen från Kulosaaren yhteiskoulu. Så har skett trots att modellen strider mot grunderna för läroplanen. Regionförvaltningsverkets beslut i ärendet befattade sig bara med att lektionerna hölls i samma utrymme, men inte med undervisningens innehåll och målsättningar.²³ Ur minoriteternas synpunkt påvisar införandet av samundervisningsmodellen att det faktiskt finns behov för religionsundervisning – det är ett bevis på hur svaga kunskaperna är om religionernas och åskådningarnas mångfald. Samundervisning i åskådningsämnen kunde jämföras med samundervisning i språk: alla språk kan undervisas tillsammans, eftersom man använder samma terminologi för att beskriva deras grammatiska strukturer. Både engelska och svenska har liknande tempusformer och oregelbundna verb. Med denna logik kunde en engelsklärare undervisa i båda språken under samma lektion och emellanåt skilja på gruppen för att koncentrera sig på endera språket.

De lagstridiga undervisningsarrangemangen har motiverats med skolans behov av dialog mellan åskådningarna. Det finns andra sätt att studera och genomföra dialog mellan olika åskådningar än att övergå till samundervisning. I t.ex. Esbo genomförs en religionsdialog så att lärarna i de olika religionerna tillsammans ordnar gemensamma lektioner, där man undervisar i varandras religioner. Både lärarna och eleverna ur de olika traditionerna deltar. Liknande undervisning har genomförts i många andra kommuner under många år. Ett annat alternativ är att införa valbara ämnen, som ger färdigheter för en åskådningsdialog. Dialog-

färdigheter är något som behövs också utanför lektionerna. Eleverna behöver beredas för det.

*4.6 Utbildningsstyrelsens anvisning om anordnande av undervisning i religion och livs-
åskådningskunskap, av åskådningsfostran samt av religiösa evenemang i förskoleundervis-
ningen och den grundläggande utbildningen*

Utbildningsstyrelsens anvisning²⁴ beskriver hur bestämmelserna om religions- och åsiktsfrihet i Finlands Grundlag (731/1999), lagen om grundläggande utbildning (628/1998) och i den övriga lagstiftningen ska beaktas i för- och grundutbildningens undervisning i åskådningsämnen samt då man eventuellt anordnar religiösa evenemang eller förrättningar samt alternativ till dessa. De tolkningar och synpunkter som ingår i anvisningen baserar sig på ställningstaganden i förarbetena till stadgandena och av riksdagens grundlagsutskott, de högsta laglighetsbevakarna och Utbildningsstyrelsen.

Syftet med anvisningen är att trygga att de kulturella grundrättigheterna och de grundrättigheter som gäller religionsfrihet förverkligas inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen, att främja tolerans och pluralism samt att säkerställa att undervisningen är religiöst och konfessionellt obunden. Utbildningsanordnarna ansvarar för att undervisningen, fester, religiösa evenemang och förrättningar samt alternativ verksamhet till sådana ordnas på det sätt som förutsätts i bestämmelserna.

Det som anvisningen säger om förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen gäller för all undervisning som regleras i lagen om grundläggande utbildning.

*4.7 Utbildningsstyrelsens anvisning om anordnande av undervisning i religion och livs-
åskådningskunskap samt av religiösa evenemang i gymnasieutbildningen*

Utbildningsstyrelsens anvisning²⁵ beskriver hur bestämmelserna om religions- och åsiktsfrihet i Finlands Grundlag, gymnasielagen och i den övriga lagstiftningen ska beaktas i gymnasiet undervisning i åskådningsämnen samt då man eventuellt anordnar religiösa evenemang eller förrättningar samt alternativ till dessa. De tolkningar och synpunkter som ingår i anvisningen baserar sig på ställningstaganden i förarbetena till stadgandena och av riksdagens grundlagsutskott, de högsta laglighetsbevakarna och Utbildningsstyrelsen.

Syftet med anvisningen är att trygga att de kulturella grundrättigheterna och de grundrättigheter som gäller religionsfrihet förverkligas inom gymnasieutbildningen, att främja tolerans och pluralism samt att säkerställa att undervisningen är religiöst och konfessionellt obunden. Utbildningsanordnarna ansvarar för att undervisningen, fester, religiösa evenemang och förrättningar samt alternativ verksamhet ordnas på det sätt som förutsätts i bestämmelserna.

5 Gymnasieutbildningen

Enligt gymnasielagens 16 § ska utbildningsanordnaren ge religionsundervisning enligt den religion som flertalet av de studerande omfattar. Undervisningen ordnas då i enlighet med till vilket religionssamfund flertalet av de studerande hör. De studerande som hör till detta religionssamfund deltar i undervisningen i sin egen religion. En studerande som inte hör till detta religionssamfund kan om han eller hon så önskar delta i nämnda religionsundervisning.

För minst tre studerande som hör till evangelisk-lutherska kyrkan eller för minst tre studerande som hör till ortodoxa kyrkosamfundet och som inte deltar i den religionsundervisning som avses i 1 mom. ordnas undervisning i deras egen religion.

Utbildningsanordnaren kan enligt egen prövning ordna undervisning också ifall studerandena är färre än tre. För ämnet ortodox religions del kan utbildningsanordnaren komma överens med en församling inom Finlands ortodoxa kyrka om betalning för undervisningskostnaderna. Undervisningen sker alltid enligt läroplanen.

För minst tre studerande som hör till andra religionssamfund än de som nämns i 2 mom. och som inte deltar i den religionsundervisning som avses i 1 mom. ordnas undervisning i deras egen religion om de studerande begär detta.

Om en studerande hör till flera än ett religionssamfund beslutar den studerande i vilken religion han eller hon ska undervisas.

En studerande som inte hör till något religionssamfund och som inte deltar i religionsundervisning enligt 1 mom. ska undervisas i livsåskådningskunskap. En studerande som hör till ett religionssamfund och för vilken inte ordnas undervisning i hans eller hennes egen religion ska på begäran av den studerande undervisas i livsåskådningskunskap. Utbildningsanordnaren ska ordna undervisning i livsåskådningskunskap om det finns minst tre studerande som har rätt till sådan undervisning.

En studerande som inte hör till något religionssamfund kan delta även i sådan av utbildningsanordnaren ordnad religionsundervisning som på basis av den fostran som den stude-

rande åtnjutit och den studerandes kulturella bakgrund uppenbarligen motsvarar hans eller hennes religiösa åskådning.

En studerande som inleder gymnasieutbildningen efter att ha fyllt 18 år får välja mellan religionsundervisning och undervisning i livsåskådningskunskap.

Utbildningsanordnarens skyldigheter beträffande gymnasiet är de samma som för den grundläggande utbildningen. Om undervisning i den egna religionen har begärts och om det finns minst tre studerande ska undervisningen i den egna religionen anordnas. När en undervisningsgrupp har bildats kan den inte läggas ner, även om antalet studerande minskar till under tre. En studerande har rätt att avlägga de obligatoriska kurserna i den egna religionen, också då antalet studerande i undervisningsgruppen skulle sjunka under tre. Om en studerande inte deltar i undervisningen i religion eller livsåskådningskunskap ska man försäkra sig om att gymnasiets krav på 75 kurser (eller i framtiden 150 kurspoäng) uppfylls. Många studerande och vårdnadshavare vet inte att studerande har rätt till undervisning i den egna religionen i gymnasiet.

När minimiantalet om tre studerande beräknas ska alla studerande vid utbildningsanordnarens gymnasier beaktas. Med andra ord ska alla kommunens gymnasier och antalet studerande i en minoritetsreligion eller livsåskådningslära i dessa räknas ihop.

Antalet studerande per utbildningsanordnare granskas separat för finskspråkig och svenskspråkig utbildning.

När minimiantalet studerande beräknas beaktas i fråga om andra religioner än den evangelisk-lutherska och den ortodoxa religionen inte de studerande som inte har begärt att undervisning ska ordnas. Vid beräkningen beaktas alla som hör till ett i Finland registrerat religionssamfund.

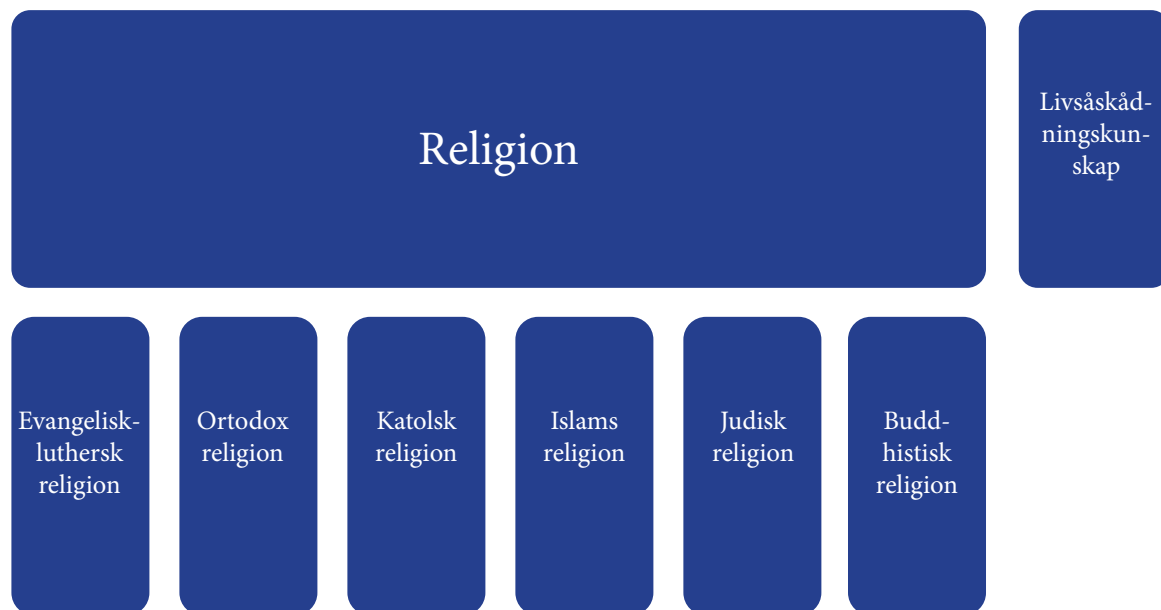
För andra studerande som hör till ett i Finland registrerat religionssamfund anordnas det undervisning i den egna religionen om de ber om det och det nämnda minimiantalet tre studerande uppfylls.

De studerande ska vara medlemmar i det ifrågasvarande religionssamfundet eller religionsundervisningen ska på basis av den fostran som den studerande åtnjutit och den studerandes kulturella bakgrund uppenbarligen motsvara hans eller hennes religiösa åskådning (Gymnasielagen 9 § 6 mom.). Gymnasiet kan vid behov begära att den studerande ger en tillförlitlig utredning av medlemskapet i religionssamfundet eller av att den studerandes

fostran och kulturella bakgrund motsvarar den religion i vilken undervisning ges.²⁶ För utbildningsanordnaren gäller att studerande som hör till ett religionssamfund vars religion det inte ordnas undervisning i och som söker till undervisning i livsåskådningskunskap räknas med i minimiantalet studerande som förpliktigar till att ordna undervisning i livsåskådningskunskap.

Då t.ex. en studerande hör till eller kan räknas som tillhörande ett islamiskt samfund och det inte ordnas undervisning i islamisk religion, kan hon eller han delta i undervisning, som anordnas av det egna samfundet. Vitsordet från sådan undervisning antecknas inte i betyget.

Gymnasiets religionskurser:

Därtill har Utbildningsstyrelsen fastställt kurser för religionsundervisning i följande religioner: adventismen, Bahai-religionen, Krishnarörelsen, Kristensamfundets religion, Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga.

6 Jämställdhet i grundutbildningens religionsundervisning ur minoritetsperspektiv

Bland åskådningsämnena ska eleven eller den studerande välja mellan livsåskådningskunskap (LK) eller religion. LK är inte valbart för medlemmar i den evangelisk-lutherska eller den ortodoxa kyrkan. Inom religionsundervisningen finns det olika kurser, t.ex. evangelisk-luthersk religion eller ortodox religion. I läroplanen för den grundläggande utbildningen finns det 13, snart 14, kurser i egen religion. Utbildningsanordnarna är skyldiga att ordna undervisning om det finns minst tre elever. För andra åskådningsämnen än livsåskådningskunskap, evangelisk-luthersk religion och ortodox religion krävs det en begäran av vårdnadshavaren för att en undervisningsgrupp ska organiseras. I många kommuner organiseras sådan undervisning utan att det krävs begäran, eftersom elevantalen har varit stabila i årtionden.

En del av eleverna i minoritetsreligioner, deras vårdnadshavare och ibland också en del av lärarna i ämnet är invandrare, som kommer från andra skolkulturer. För en del kan insikterna i finska eller svenska vara svaga beroende på hur länge de har bott i Finland. Därför kan t.ex. skolanmälningsblanketten vålla problem för vissa vårdnadshavare. Då ursprungslandet inte har samma modell för religionsundervisning som i Finland, och då "egen religion" är en lagstiftningsterm, bör den förklaras i samband med skolanmälan genom att berätta om den finska skolans modell för åskådningsundervisning. I vissa kommuner görs skolanmälan vanligen elektroniskt. Då är det ingen som kan ge råd om hur blanketten kan fyllas i beträffande åskådningsämnena.

Religionsundervisningen i skolan sker utifrån elevens egen religion. Undervisningen är akademisk och medför ingen bindning till något religionssamfund. Undervisningen syftar till att ge breda allmänbildande kunskaper om den egna religionen. I alla kurser i religion behandlas också andra religioner och åskådningar. Målet är att utveckla förmågan att tänka också om frågor som gäller religion. Eftersom undervisningens målsättningar och innehåll är i linje med värderingsgrunden i respektive utbildningsplan, kommer den undervisning som erbjuds av elevens eget samfund inte att motsvara skolans undervisning.

Skolorna ska ge vårdnadshavarna riktig information om barnets rättigheter i fråga om ordnande av undervisning. Enligt klagomål som lämnats till regionförvaltningsverken har det förekommit att barn har styrts till undervisningsgrupper, som inte motsvarat barnets åskåd-

nings- eller kulturella bakgrund trots att utbildningsanordnaren enligt lagen var skyldig att anordna undervisning i barnets egen religion och enligt förvaltningslagen var skyldig att ge riktig information om undervisningsarrangemangen.²⁷

Enligt de nu gällande grunderna för undervisningsplanen av år 2014 gäller samma målsättning för undervisningen i alla religionsämnen medan undervisningens innehåll har olika betoningar p.g.a. de olika religionernas långvariga traditioner. Detta har lett till att vissa utbildningsanordnare har företagit experiment utan tillstånd av Utbildningsstyrelsen. I de så kallade samundervisningsexperimenten har de lokala utbildningsplanerna utformats på ett sådant sätt att grunderna för utbildningsplanen inte förverkligas. Detta framgår av en svarsskrift till ett klagomål till riksdagens biträdande justitieombudsman år 2017. Att inte ge undervisning i enlighet med läroplanen innebär en diskriminering av en del av eleverna. Den lärare, som ger samundervisningen har vanligen inte heller behörighet att undervisa i alla de berörda religionerna. I en sån situation tvingas den enskilda eleven vara en expert på sin religion. Diskrimineringsombudsmannen klandrade detta förfarande i ett yttrande, som gällde en förvaltningsklagan. Även om läraren hade varit behörig att undervisa i alla åskådningsämnen, hade han eller hon ingen möjlighet att differentiera undervisningen så mycket att eleven hade fått undervisning enligt utbildningsplanen.

Undervisningsarrangemangen i åskådningsämnen är inte jämlika för de olika religionskurserna, i synnerhet i jämförelse med andra läroämnen. Utifrån responsen från lärarna och vårdnadshavarna förefaller det som om det råder stora skillnader mellan hur olika skolor ordnar undervisningen och detta verkar sammanhånga med respektive rektors eller utbildningsanordnares världsåskådning och attityder till undervisningen i åskådningsämnen.

Att få plats i skolans schema för olika kurser i flera religioner är förknippat med utmaningar. Undervisningen ges ofta av en ambulerande ämneslärare, som har att anpassa sig till många olika skolors läsordningar. Situationen försvåras också av det att man av ekonomiska (snarare än pedagogiska) orsaker ofta sammanför elever från flera skolor i samma undervisningsgrupp. Om en rektor eller utbildningsanordnare ger religionsundervisningen en lägre prioritet än de läroämnen, som rektorn eller utbildningsanordnaren favoriserar, blir slutresultatet håltimmar och lektioner som hålls efter skoldagens slut. Även detta innebär diskriminering av eleverna.

En möjlig lösning vore att de lektioner i obligatoriska ämnen som undervisas av ambulerande lärare skulle sättas in i läroplanen först eller enligt en alterneringsprincip. Att valbara läroämnen i planeringen favoriseras framom obligatoriska ämnen är orimligt. Överhuvudtaget borde resurserna dimensioneras så att alla kurser i obligatoriska ämnen kan tas i

elevens egen skola – åtminstone på lågstadiet. Religionsundervisningen i smågrupper ska anvisas ändamålsenliga utrymmen alldeles som för majoritetens lektioner.

De ambulerande religionslärarna är ofta timlärare i huvud- eller bisyssla, eftersom det inte inrättas lektorstjänster. Orsaken är inte att det skulle saknas behöriga lärare, utan antingen att undervisningsgrupperna inte är stabila eller att man vill spara kostnader. Ambulerande lärare i lektorstjänster får ersättning för sina förflyttningskostnader enligt lärarens årsveckotimmar, medan lärare i andra anställningsförhållanden bara ersätts för förflyttning enligt billigaste färd sätt. Också ambulerande lärare ingår i skolans personal och de ska noteras i personalpresentationer på t.ex. skolans webbsida, vid föräldramöten och i informationen om aktuella frågor eller ändringar i arbetsveckan.

Om man informerade om lärarnas i egen religion arbetsuppgifter i samband med att synliggöra skolans olika språk- och kulturella grupper, kunde man också minska på behovet av nya uppgiftsbeskrivningar.

7 Rättsmedel*

7.1 Nationella (inhemska) rättsmedel

Det är en allmän princip i de internationella människorättskonventionerna att kräva att man använder nationella rättsmedel: De internationella övervakningsorganen befattar sig inte med ett ärende innan de nationella rättsmedlen har förbrukats. Människorättskommittén förutsätter att den enskilde har använt sig av alla möjliga nationella rättsmedel. EKS-kommittén träder in, då alla nationella rättsmedel har förbrukats. Kommittén för barnets rättigheter avvisar fall, då inte alla tillgängliga nationella rättsmedel har använts. Europeiska människorättsdomstolen förutsätter att alla nationella rättsmedel har tagits i bruk.

Det är en folkrättslig regel beträffande användning av rättsmedel, att man behöver ty sig bara till effektiva rättsmedel. Vad som är ett effektivt rättsmedel avgörs från fall till fall utifrån den påstådda rättskränkningens art och innehållet och strukturen i den inhemska rättsordningen.²⁸ Ett effektivt rättsmedel behöver inte vara en domstol.

Det är klart att de så kallade ordinära rättsmedlen ska förbrukas tills ett avgörande i ärendet har givits och fått laga kraft så att det inte längre går att söka ändring genom ordinära rättsmedel. Det är däremot tveksamt om det krävs att man söker ändring i ett laga kraft vunnet avgörande med extraordinära rättsmedel – alltså domvillocklagen, återställande av försutten fatalitetid och återbrytning. Att kräva det skulle förutsätta att det i föreliggande fall hade varit mer än bara teoretiskt möjligt att avhjälpa det påstådda fördragsbrottet genom ett extraordinärt rättsmedel.²⁹

I det följande granskas olika nationella rättsmedel, bland vilka klagan till regionförvaltningsverket och rättsmedlen i diskrimineringslagen kan anses vara så kallade effektiva rättsmedel.

7.1.1 Regionförvaltningsverket

7.1.1.1 Klagomål

Till regionförvaltningsverket kan man lämna in klagomål om småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen samt grund- och gymnasieutbildningen. Man kan lämna in ett klagomål om den organisation eller person som klagomålet gäller har förfarit lagstridigt, felaktigt eller olämpligt. Ett klagomål kan också gälla försummelse av arbetsuppgifter. Vem som helst

kan anföra ett klagomål, alltså också andra än den person, som ärendet gäller. Rätten att anföra klagomål är inte begränsad till den klagandes egna ärenden. Klagomål som gäller omständigheter som har inträffat för mer än två år sedan utreds inte, om det inte finns särskilda skäl att göra det.

Klagomål är inte ett rättsmedel och det leder inte till att en förvaltningsakt eller ett beslut ändras. Regionförvaltningsverket kan inte

- upphäva eller ändra ett myndighetsbeslut;
- döma ut ersättningar;
- bestraffa en tjänsteinnehavare.

7.1.1.2 Omprövning

Enligt lagen om grundläggande utbildning får omprövning av beslut som avses i denna lag begäras hos regionförvaltningsverket på det sätt som anges i förvaltningslagen, om beslutet gäller rätten enligt 13 § till undervisning i religion och livsåskådningskunskap. Omprövning får begäras av den som beslutet avser eller vars rätt, skyldighet eller fördel direkt påverkas av beslutet. Omprövning ska begäras inom 14 dagar från det att elevens vårdnadshavare eller lagliga företrädare delgavs beslutet. Beslutet får inte överklagas genom besvär.

Ett beslut som regionförvaltningsverket har meddelat med anledning av en begäran om omprövning får överklagas genom besvär hos förvaltningsdomstolen på det sätt som anges i lagen om rättegång i förvaltningsärenden.

7.1.2 Rättsmedlen enligt diskrimineringslagen

7.1.2.1 Diskrimineringsombudsmannen

Diskrimineringsombudsmannen övervakar efterlevnaden av diskrimineringslagen. Diskrimineringsombudsmannen kan bistå dem som har utsatts för diskriminering när deras klagomål om diskriminering prövas. Ombudsmannen kan i enskilda fall lämna motiverade ståndpunkter för att förebygga ett förfarande som strider mot denna lag eller för att förhindra att ett sådant förfarande fortsätter eller upprepas.

7.1.2.2 Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden

Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden övervakar också efterlevnaden av diskrimineringslagen. Den som anser sig ha blivit diskriminerad får föra ärendet till diskriminerings- och jämställdhetsnämnden för åtgärder. Ärendet får, med målsägandens samtycke, föras till nämnden också av diskrimineringsombudsmannen eller en sammanslutning som främjar likabehandling. Ett ärende som är anhängigt i domstol eller hos någon annan myndighet tas inte upp till prövning i nämnden.

Diskriminerings- och jämställdhetsnämnden kan förbjuda aktören i fråga att fortsätta eller upprepa diskrimineringen eller repressalierna eller förelägga aktören att inom en skälig tid vidta åtgärder för att fullgöra sina skyldigheter enligt denna lag. Nämnden får förena sitt förbud eller föreläggande med vite.

7.1.2.3 Yrkande som gäller gottgörelse

Enligt diskrimineringslagen har den som blivit utsatt för diskriminering rätt att få gottgörelse av den myndighet eller utbildningsanordnare som i strid med denna lag har diskriminerat honom eller henne. Den som anser sig ha blivit diskriminerad kan i tingsrätten yrka på gottgörelse. Gottgörelse utgör inget hinder för att få ersättning enligt skadeståndslagen eller någon annan lag. Gottgörelse ska yrkas inom två år efter det diskriminerande förfarandet.

7.1.3 Begäran om undersökning enligt förundersökningslagen

Enligt förundersökningslagen ska en förundersökningsmyndighet, när någon anmäler ett brott eller en händelse som han eller hon misstänker vara ett brott till förundersökningsmyndigheten, registrera anmälan utan dröjsmål. Om anmälan är oklar eller bristfällig, ska den som gjort anmälan vid behov uppmanas att precisera eller komplettera den. Förundersökningsmyndigheten ska göra förundersökning när det på grund av anmälan till den eller annars finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts.

Som brottsrubricering kan brott mot tjänsteplikt enligt strafflagens 40 kap. 9 § komma ifråga: Om en tjänsteman vid tjänsteutövning uppsåtligen bryter mot sin tjänsteplikt enligt bestämmelser eller föreskrifter som ska iakttas i tjänsteutövning, och gärningen inte, med hänsyn till sin menlighet och skadlighet samt andra omständigheter som har samband med den, är ringa bedömd som en helhet, ska tjänstemannen för brott mot tjänsteplikt dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Som alternativ brottsrubricering kan brott mot tjänsteplikt av oaktsamhet enligt strafflagens 40 kap. 10 § komma ifråga: Om en tjänsteman vid tjänsteutövning av oaktsamhet bryter mot sin tjänsteplikt enligt bestämmelser eller föreskrifter som skall iakttas i tjänsteutövning och om gärningen inte, med hänsyn till sin menlighet och skadlighet eller andra omständigheter som har samband med den, är ringa bedömd som en helhet, skall tjänstemannen för brott mot tjänsteplikt av oaktsamhet dömas till varning eller böter.

7.1.4 Justitiekanslern i statsrådet

Enligt Finlands grundlag skall justitiekanslern övervaka att domstolarna och andra myndigheter samt tjänstemännen, offentligt anställda arbetstagare och också andra, när de sköter offentliga uppdrag, följer lag och fullgör sina skyldigheter. Vid utövningen av sitt ämbete

övervakar justitiekanslern att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Enligt lagen om justitiekanslern i statsrådet skall justitiekanslern vid övervakningen av domstolarnas och andra myndigheters verksamhet samt av skötseln av offentliga uppdrag behandla till justitiekanslern riktade skriftliga klagomål och meddelanden från myndigheterna.

Justitiekanslern undersöker ett klagomål, om det finns anledning att misstänka att en person, en myndighet eller någon annan institution som omfattas av justitiekanslerns övervakningsbehörighet har handlat lagstridigt eller underlåtit att fullgöra sina skyldigheter.

Med anledning av ett klagomål som anförts hos justitiekanslern vidtar justitiekanslern de åtgärder som han eller hon anser vara befogade med tanke på efterlevnaden av lagen, rättskyddet eller tillgodosendandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Justitiekanslern behandlar inte ett klagomål som gäller ett ärende som är äldre än två år, om det inte finns särskilda skäl till det.

Justitiekanslern och justitieombudsmannen handlägger inte samtidigt samma ärende. Om ett klagomål har riktats till båda, undersöks det i allmänhet av den av laglighetsövervakarna, som först tog emot klagomålet.

7.1.5 Riksdagens justitieombudsman

Enligt Finlands grundlag skall justitieombudsmannen övervaka att domstolarna och andra myndigheter samt tjänstemännen, offentligt anställda arbetstagare och också andra, när de sköter offentliga uppdrag, följer lag och fullgör sina skyldigheter. Vid utövningen av sitt ämbete övervakar justitieombudsmannen att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Enligt lagen om riksdagens justitieombudsman kan i ett ärende som omfattas av justitieombudsmannens laglighetskontroll klagomål framställas till justitieombudsmannen av var och en som anser att någon övervakad i skötseln av sin uppgift har förfarit lagstridigt eller underlåtit att fullgöra sin skyldighet.

Justitieombudsmannen undersöker ett klagomål, om det ärende som klagomålet gäller omfattas av justitieombudsmannens laglighetskontroll och det finns anledning att misstänka att den övervakade har förfarit lagstridigt eller underlåtit att fullgöra sin skyldighet eller om justitieombudsmannen på någon annan grund anser det motiverat.

Med anledning av ett klagomål som anförts hos justitieombudsmannen vidtar justitieombudsmannen de åtgärder som han eller hon anser vara befogade med tanke på efterlevnaden av lagen, rättsskyddet eller tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Justitieombudsmannen behandlar inte ett klagomål som gäller ett ärende som är äldre än två år, om det inte finns särskilda skäl till det.

Justitiekanslern och justitieombudsmannen handlägger inte samtidigt samma ärende. Om ett klagomål har riktats till båda, undersöks det i allmänhet av den av laglighetsövervakarna, som först tog emot klagomålet.

7.1.6 Nationella centret för utbildningsutvärdering

Nationella centret för utbildningsutvärdering är ett oavhängigt sakkunnigorgan för extern utvärdering av utbildning. Utvärderingscentret producerar information för det utbildningspolitiska beslutsfattandet och utvecklandet av utbildningen. Utvärderingscentret har till uppgift att i enlighet med den föreskrivna utvärderingsplanen genomföra en sådan utvärdering av inlärningsresultaten som gäller uppnåendet av målen för den timfördelning och de grunder för läroplanen som avses i i lagen om grundläggande utbildning.

7.2 Internationella övervakningsorgan

De övervakningsmekanismer som tillser att människorättsfördragen verkställs definieras i allmänhet i respektive fördrag. Oftast har ett särskilt övervakningsorgan tillsatts.

Utrikesministeriets webbsidor ger information om klagomål till FN:s olika kommittéer³⁰ och till Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.³¹

7.2.1 Kommittén för de mänskliga rättigheterna

Efterlevnaden av den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR-konventionen) övervakas av kommittén för de mänskliga rättigheterna.

I inledningstexten till det fakultativa protokollet till ICCPR-konventionen konstateras det att för att främja syftet med konventionen och genomförandet av dess bestämmelser, skulle det vara ändamålsenligt att bereda den kommitté för de mänskliga rättigheterna som upprättas enligt konventionen tillfälle att, på det sätt som anges i detta protokoll, ta emot och pröva framställningar från enskilda personer som hävdar att de har blivit utsatta för kränkning av någon av de rättigheter som omfattas av konventionen.

Enligt artikel 1 i protokollet erkänner en konventionsstat som ansluter sig till detta protokoll kommitténs behörighet att ta emot och pröva framställningar från enskilda personer under sin jurisdiktion, som hävdar att de har blivit utsatta för en kränkning från statens sida av någon av de rättigheter som omfattas av konventionen.

Enligt protokollets artikel 2 får enskilda personer som hävdar att de har blivit utsatta för kränkning av någon av de rättigheter som omfattas av konventionen och som har uttömt alla tillgängliga nationella rättsmedel göra en skriftlig framställning till kommittén för prövning.

I protokollets artikel 5 stadgas att

1. Kommittén skall pröva framställningar som ingivits med stöd av detta protokoll mot bakgrund av all skriftlig information som ingivits av klaganden och den berörda konventionsstaten.
2. Kommittén skall inte pröva en framställning från en klagande utan att ha försäkrat sig om att
  - a) samma ärende inte är föremål för en internationell prövning eller reglering i annan form,
  - b) klaganden har uttömt alla tillgängliga nationella rättsmedel. Detta skall dock inte gälla om ianspråktagandet av rättsmedlen är oskäligt tidskrävande.

7.2.2 ESK-kommittén

Det fakultativa protokollet till internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter trädde i kraft internationellt år 2008 och i Finland den 30.4.2014.³²

Protokollet möjliggör individuella klagomål till kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-kommittén) av personer som anser sina rättigheter enligt konventionen ha blivit kränkta. Finland har också godkänt ESK-kommitténs kompetens att själv inleda undersökningar vid misstanke om brott mot rättigheterna i konventionen.

Enligt protokollets artikel 1 erkänner en konventionsstat som blir part i detta protokoll att kommittén har behörighet att ta emot och pröva klagomål i enlighet med detta protokoll.

Enligt artikel 2 i protokollet får klagomål anföras av eller på vägnar av enskilda personer eller grupper av enskilda personer som står under en konventionsstats jurisdiktion, vilka påstår sig ha utsatts för en kränkning från denna stats sida av någon av de ekonomiska, sociala eller kulturella rättigheter som anges i konventionen. Klagomål får anföras för enskilda personer eller grupper av enskilda personer endast med dessa personers medgivande, om inte den som anför klagomålet kan styrka att den handlar på deras vägnar utan deras medgivande.

I protokollets artikel 3 stadgas:

1. Kommittén ska inte pröva ett klagomål, om den inte har fastställt att alla tillgängliga nationella rättsmedel har uttömts. Denna bestämmelse tillämpas inte, om tillämpningen av dessa rättsmedel dröjer oskäligt.

2. Kommittén ska förklara ett klagomål avvisat, om

- a) klagomålet inte har anförts inom ett år från det att alla nationella rättsmedel har uttömts, om inte den som anför klagomålet kan visa att det inte kunde anföras inom den aktuella tidsfristen,
- b) de omständigheter som klagomålet avser har inträffat innan detta protokoll trädde i kraft för den berörda protokollsstaten, såvida inte omständigheterna har fortsatt att råda efter den dagen,
- c) saken redan har prövats av kommittén eller har prövats eller håller på att prövas med ett annat förfarande för internationell prövning eller avgörande,
- d) klagomålet är oförenligt med konventionens bestämmelser,
- e) klagomålet är uppenbart ogrundat, inte tillräckligt styrkt eller enbart grundar sig på information från massmedier,
- f) klagomålet utgör ett missbruk av rätten att anföra klagomål, eller
- g) klagomålet har anförts anonymt eller inte gjorts skriftligen.

Enligt protokollets artikel 4 kan kommittén i förekommande fall vägra att pröva klagomål, av vilka det inte framgår att den som anför klagomålet har orsakats klar olägenhet, såvida inte kommittén anser att klagomålet lyfter fram en allvarlig omständighet av allmän betydelse.

Enligt artikel 13 i protokollet ska en protokollsstat vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att personer som lyder under dess jurisdiktion inte behandlas illa eller utsätts för hot till följd av att de har anfört klagomål till kommittén med stöd av detta protokoll.

7.2.3 Kommittén för barnets rättigheter

Det fakultativa protokollet om ett klagomålsförfarande till konventionen om barnets rättigheter trädde i kraft i Finland den 12.2.2016.³³ Det fakultativa protokollet möjliggör individuella klagomål till kommittén för barnets rättigheter av personer eller grupper av personer som anser att en konventionsstat har brutit mot deras rättigheter enligt konventionen eller dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi eller det fakultativa protokollet till konventionen om indragning av barn i väpnade konflikter. Kommittén för barnets rättigheter är också kompetent att själv inleda utredningar vid misstanke om grava och systematiska brott mot rättigheterna enligt konventionen.

I protokollets artikel 5 stadgas:

- 1. Klagomål får anföras av eller för enskilda personer eller grupper av enskilda personer som lyder under jurisdiktionen av en protokollsstat, om dessa hävdar att de har blivit utsatta för en kränkning från den protokollsstatens sida av rättigheter som fastställts i något av följande

instrument som den staten är part i:

- a) konventionen,
  - b) det fakultativa protokollet till konventionen om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi,
  - c) det fakultativa protokollet till konventionen om indragning av barn i väpnade konflikter.
2. Om ett klagomål anförs för en enskild person eller en grupp av enskilda personer ska detta ske med de berördas samtycke, om inte den som anför klagomålet kan motivera sin verksamhet för dessa personer utan sådant samtycke.

I protokollets artikel 7 stadgas:

Kommittén ska avvisa ett klagomål om

- a) klagomålet är anonymt,
- b) klagomålet inte har anförts skriftligen,
- c) klagomålet utgör ett missbruk av rätten att anföra sådana klagomål eller är oförenligt med bestämmelserna i konventionen och/eller dess fakultativa protokoll,
- d) saken redan har prövats av kommittén eller har prövats eller håller på att prövas enligt ett annat förfarande för internationell undersökning eller avgörande,
- e) alla tillgängliga nationella rättsmedel inte har uttömts. Denna bestämmelse ska inte tillämpas om tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt eller inte förväntas erbjuda tillräckligt rättsskydd,
- f) klagomålet är uppenbart ogrundat eller inte tillräckligt styrkt,
- g) de omständigheter som klagomålet avser har inträffat före detta protokoll trädde i kraft för den berörda protokollsstaten, om inte dessa omständigheter har fortsatt att råda efter det datumet,
- h) klagomålet inte har anförts inom ett år från det att alla nationella rättsmedel har uttömts, om inte den som anför klagomålet kan påvisa att klagomålet inte har kunnat anföras inom tidsfristen i fråga.

7.2.4 Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (EDMR) verkar i samband med Europarådet i Strasbourg. Domstolen övervakar att de stater, som anslutit sig till den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna uppfyller sina förpliktelser.

Individuella klagomål till EDMR kan anföras av individer, medborgarorganisationer eller grupper, som anser att deras rättigheter enligt konventionen har kränkts. Bara den, som själv är offer för en kränkning kan anföra klagomål.

EDMR omprövar inte ärenden, som avgjorts nationellt och den kan inte ändra eller upphä-

va nationella avgöranden eller upphäva lagar. EDMR ansvarar inte för verkställigheten av sina domar.

Efter att EDMR har avkunnat en dom är det Europarådets ministerkommitté som övervakar verkställigheten och ser till att eventuella penninggottgörelser blir betalda.

Enligt artikel 34 i den europeiska konventionen får domstolen ta emot klagomål från enskilda personer, icke-statliga organisationer eller grupper av enskilda personer som påstår sig av någon av de höga fördragsslutande parterna ha utsatts för en kränkning av någon av de i konventionen eller protokollen till denna angivna rättigheterna. De höga fördragsslutande parterna förbinder sig att inte på något sätt förhindra ett effektivt utövande av denna klagorätt.

I konventionens artikel 35 stadgas:

1. Ett mål får anhängiggöras hos domstolen först när alla nationella rättsmedel har uttömts i enlighet med den internationella rättens allmänt erkända regler, och senast fyra månader från den dag då det slutgiltiga beslutet meddelades.

2. Domstolen får inte ta upp ett enskilt klagomål som anförts enligt artikel 34 till behandling som

a) är anonymt eller

b) är väsentligen detsamma som ett ärende som redan prövats av domstolen eller redan hänskjutits till internationell undersökning eller reglering i annan form och som inte innehåller nya relevanta upplysningar.

3. Domstolen skall avvisa varje enskilt klagomål som anförts enligt artikel 34, om den anser att

a) klagomålet är oförenligt med bestämmelserna i denna konvention eller protokollen till denna, är uppenbart ogrundat eller utgör ett missbruk av den individuella klagorätten, eller

b) den klagande inte har lidit avsevärt men, såvida inte respekten för de mänskliga rättigheterna som de definieras i denna konvention eller i protokollen till denna kräver en sakprövning av klagomålet.

4. Domstolen skall avvisa varje klagomål som den inte anser sig behörig att pröva enligt denna artikel. Den får göra detta på varje stadium av förfarandet.

8. Termer

Kompanjonundervisning

Med kompanjonundervisning avses i allmänhet delat lärarskap. Det innebär att två eller flera lärare undervisar samtidigt i samma utrymme. Kompanjonundervisning används ofta som en stödform i skolan. I grunderna för läroplanen 2014 nämns kompanjonundervisning i kapitlen om stödundervisning, specialundervisning och intensifierat stöd. Man kan alltså säga att kompanjonundervisning är ett led i stöd på tre nivåer. Kompanjonundervisning möjliggör delande förutom av kunskaper och förmåga även av kännedomen om eleven, vilket i bästa fall kan leda till effektivare undervisning och lösande av disciplinära problem genom differentiering. I åskådningsämnen innebär kompanjonundervisning att samma undervisningsgrupp har två lärare. Många lärare i åskådningsämnen har gett kompanjonundervisning då de närvarat på varandras lektioner.

Samundervisning

Vid samundervisning är det två eller flera lärare som tillsammans planerar, leder och utvärderar någon överenskommen helhet. Vanligen genomförs samlärarskap med två lärare och två undervisningsgrupper så att det är samma ämne som undervisas. Vid samundervisningen utnyttjas lärarnas respektive styrkor genom att sammanföra två grupper. Då är undervisningsmetoderna mera mångsidiga. Lärarna erbjuder samtidigt sina elever en modell för samarbete. Dessutom stärker samundervisning lärarnas professionella tillväxt. Vid samlärarskap verkställs grunderna för utbildningsplanen och syftet är inte att spara på utbildningskostnaderna. Samundervisning innebär inte att sammanföra två grupper med en lärare, i synnerhet inte i olika kurser.

9. Bilagor

Nedan sammanfattas några beslut om samundervisning

Riksdagens biträdande justitieombudsmans beslut 11.9.2017

Ärende: Jyväskylä stads förfarande vid anordnande av religionsundervisning

Utgångspunkt: Enligt beslut av stadens bildningsnämnd skulle den ena av två lektioner i religion och livsåskådningskunskap i fjärdeklasserna ges som ett för alla gemensamt läroämne.

Beslut: Enligt Utbildningsstyrelsen bedömning förverkligas inte läroplanen i synnerhet beträffande livsåskådningskunskap. Eleven har rätt till undervisning av en kompetent lärare. Behörighetsstadgandena är tvingande. Behörighetsstadgandena tillämpas för ortodox religion både på gemensam och differentierad undervisning.

Regionförvaltningsverkets i Sydvästra Finland beslut 29.7.2019

Ärende: Genomförandet av läroplanen i religion i Puolala skola 2017-18

Utgångspunkt: Alla sjundeklassare i Puolala skola läste både religion och livsåskådningskunskap i en sammansatt grupp. Den lärare i evangelisk-luthersk religion som stod för undervisningen differentierade den med sitt eget material. Eleverna kände inte igen det differentierade materialet som gällande deras religion som läroämne. Vårdnadshavarna hördes inte.

Beslut: Regionförvaltningsverket förutsätter att den som undervisar i det differentierade stoffet har behörighet att undervisa i ämnet. Utifrån stadgandena i diskrimineringslagen ska vårdnadshavaren ha en reell möjlighet att anmäla eleven till undervisning i egen religion eller i livsåskådningskunskap oberoende av vilket anmälningsförfarande man valt.

Regionförvaltningsverket i västra och inre Finland (Enheten för det svenska utbildningsväsendet), beslut 21.8.2017

Ärende: Förvaltningsklagan om anordnandet av undervisningen i ortodox religion i Kyrkslätt

Utgångspunkt: Undervisningen på svenska i ortodox religion anordnas som samundervisning, som ges av en evangelisk-luthersk klasslärare. Enligt utbildningsväsendet i Kyrkslätt är 70% av undervisningen gemensam. Enligt Utbildningsstyrelsen är bara en liten del av utbildningsstoffet gemensamt. Undervisningen undviker religiös terminologi och enligt klaganden är undervisningen inte längre undervisning i den egna religionen.

Beslut: Gemensamt lärostoff kan undervisas bara då det är gemensamt för alla religioner. En betydande del av stoffet är det inte. Enligt religionsfriheten kan den gemensamma läraren inte undervisa i det egna utbildningsstoffet. Dessutom är en minoritets elev i en mer utsatt ställning än andra elever. Kommunens läroplan ska tydligt ange de gemensamma och de differentierade inslagen (vilket inte skedde i Kyrkslätt).

På grund av de ovan nämnda omständigheterna konstaterar riksdagens biträdande justitieombudsman att undervisningen i religion och livsåskådningskunskap i det svenska utbildningsväsendet i Kyrkslätt kommun inte motsvara gällande lagstiftning och utbildningsplan.

- 1 RESA-forumets deklARATION på tjugotårsdagen av deklARATIONEN om barnets rättigheter år 2009.
- 2 Heiner Bielefeldt, Nazila Ghanea, Michael Wiener: Freedom of religion or belief, s. 206.
- 3 Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools – Prepared by the ODIHR Advisory Council of Experts on Freedom of Religion or Belief, OSCE/ODIHR 2007. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/e/29154.pdf>
- 4 Lag 23.6.1975/107 v. 1976 (Fördragsserien 7/1976) – fördragstexten på svenska: <https://www.regeringen.se/49b763/contentassets/bbcd7d04fcdf4baa8a7446bc87dec70d/internationell-konvention-om-medborgerliga-och-politiska-rattigheter-so-197142>
Översättarens anmärkning: Finlands författningssamlings fördragsserie finns tillgänglig på svenska i tryck, men för närvarande i digital form bara för fördrag sedan 1999. Länkarna till äldre svenska fördragstexter går till riks-svenska eller internationella källor.
- 5 Förordning 16.1.1976/106 (Fördragsserien 7/1976) – fördragstexten på svenska: <https://www.regeringen.se/49b763/contentassets/bdb3e2a1a89648c2b3140a81d303ca02/internationell-konvention-om-ekonomiska-sociala-och-kulturella-rattigheter-so-197141>
- 6 Lag den 31.5.1991 (Fördragsserien 59/1991) och ikraftträdelseförordning (Fördragsserien 60/1991) – fördragstexten på svenska: <https://www.regeringen.se/49d199/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/konventionen-om-barnets-rattigheter-svenska-2018.pdf>
- 7 Förordning 17.12.1971/908 (Fördragsserien 59/1971) – fördragstexten på svenska: www.unesco.se/wp-content/uploads/2013/09/1960-konvention-mot-diskriminering-inom-undervisningen.pdf

- 8 https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.12_declaration%20elimination%20intolerance%20and%20discrimination.pdf
- 9 Deklarationen har inte översatts till svenska.
- 10 Lag 4.5.1990/ 438 (Fördragsserien 18/1990) – fördragstexten på svenska:https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SWE.pdf
- 11 Jfr tilläggsprotokollets 5 artikel: ”3 och 4 i detta protokoll anses som tillägg till konventionen och samtliga bestämmelser i konventionen skall tillämpas i enlighet därmed.
- 12 Matti Pellonpää, Monica Gullans, Pasi Pölönen, Antti Tapanila: Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki 2018, s.108 – Övers. Anm. Jfr Matti Pellonpää, Europeiska människorättskonventionen, AlmaTalent 2020
- 13 Ibid.
- 14 Se Lag om grundläggande utbildning kapitel 7
- 15 Se Lagen om grundläggande utbildning, Gymnasielagen och Lagen om småbarnspedagogik
- 16 Jfr RP 2014/19, s. 59
- 17 Jfr RP 2014/19, s. 66
- 18 I den finska versionen: terminologisk precisering av kapitlet om grundundervisningens uppgifter. Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014.
- 19 EU:s råds rekommendation 9010/18 om att främja gemensamma värden, inkluderande utbildning och en europeisk dimension i undervisningen av den 22.5.2018
- 20 Ur kapitel 3.1 Den grundläggande utbildningens uppdrag i Grunderna för läroplanen i den grundläggande utbildningen
- 21 Ur kapitel 2.2 Värdegrunden för den grundläggande utbildningen i Grunderna för läroplanen i den grundläggande utbildningen
- 22 ANVISNING OPH-56-2018
- 23 Länsi-Uudenmaan ateistits (föreningen Ateister i Västra Nyland) klagan till regionförvaltningsverket i Södra Finland 2014
- 24 <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/anvisning-om-anordnande-av-undervisning-i-religion-och>
- 25 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/189010_anvisningar-om-anordnade-av-undervisning-i-religion-och-livsaskadningskunskap-och-av-religiosa-evenemang-i-gymnasiet.pdf
- 26 Ibid. s. 2
- 27 Länsi-Uudenmaan ateistits (föreningen Ateister i Västra Nyland) klagan till regionförvaltningsverket i Södra Finland 2014
- 28 Matti Pellonpää, Monica Gullans, Pasi Pölönen, Antti Tapanila: Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki 2018, s. 207 – Övers. Anm. Jfr Matti Pellonpää, Europeiska människorättskonventionen, AlmaTalent 2020
- 29 Ibid.
- 30 <https://um.fi/klagomal-till-olika-fn-kommitteer>
- 31 <https://um.fi/klagomal-till-europeiska-manniskorattsdomstolen>
- 32 <https://www.finlex.fi/sv/sopimukset/sopimussarja/2014/fds20140017.pdf>
- 33 <https://www.finlex.fi/sv/sopimukset/sopimussarja/2016/fds20160005.pdf>

Handboken innehåller en omfattande framställning av de internationella avtalen och den nationella lagstiftningen. Samma indelning har tillämpats beträffande rättsmedlen: nationella rättsmedel och internationella övervakningsorgan. Handboken behandlar i detalj experimenten med samundervisning ur jämställdhetssynpunkt och jämställdheten inom religionsundervisningen ur minoritetssynpunkt. Handboken är viktig för förståelsen av barnets rättigheter, föräldrarnas friheter, religionssamfundens intressen och statens skyldigheter. Handboken är riktad till elevers föräldrar, undervisningspersonal och andra tjänsteinnehavare.

”Rätten till religions- och åskådningsfrihet är en universell rättighet och den omfattar en skyldighet att försvara andras rättigheter, inklusive respekten för allas människovärde.”

ATIK ALI

Vicehäradshövding, ordförande i RESA-forumets sektion för mänskliga rättigheter. Medlem i Människorättscentrets delegation för mänskliga rättigheter. Medlem i delegationen för internationella människorättsfrågor.

SIRPA OKULOV

TM, HuK, Klasslärare i grundskolan, koordinator för fostran, Finlands ortodoxa kyrka. Medlem i RESA-forumets sektion för religionsundervisning och viceordförande i Ekumeniska rådets i Finland sektion för fostringsfrågor. Läroboksförfattare.

SUAAD ONNISEIKÄ

FM, biträdande rektor i tjänsteförhållande och medlem i RESA-forumets sektion för religionsundervisning. Deltagit i utarbetandet av läroplaner i islamisk religion för den grundläggande utbildningen och gymnasiet samt koordinerat en läroboksserie i islamisk religion för den grundläggande utbildningen.

